

Hacı Mir Həsən ağa Səyyah

HEKAYƏ

○ Uşaqlıqda elə hey eşidərdi, deyirdilər, bu mağarada qorxulu bir ruh gizlənib.

Kamal ABDULLA

1455-ci ilin şaxtılı bir qış gecəsi idi. Hacı Mir Həsən Ağa Səyyah yoldan-izdən, gözənd-norəzəndən uzaq bir dağın köksündə yerləşən Hüngür mağarasında özünün təkənnəlik vaxtına bürünüb bir soyuq daşın üstündə oturmuşdu. Qarşısında güntərdən qaladığı ocaq var idi. Ocaq artıq özünün son əlavə parçasını mağaranın qara divarlarına tənənəli bir torzə də indəcə göndərdi, parıldayan dillə onu bir anlıq nura qarş elədi və bu zaman divarda cürbəcür kölgələr peyda oldu, guya ki, burda çox adam var idi, təkə Hacı Mir Həsən ağa deyildi. Səyyah yenincə tamamladığı və bir yekə kağız qalağından ibarət olan bu qalın əlyazmanı dizlərinin üstündə bərk-bərk sıxıb tutmuşdu. Bir az əvvəl biriminci səhifənin üst tərəfində öz adını, sonra da əsərin adını xətt sələ-sələ yazmışdı: Hacı Mir Həsən ağa Səyyah -- "Sirlərin sərəgüzoştü". Gözlərini bu yazıdan çəkə bilmirdi.

Onun illər əvvəl hamdan aralanıb tərki-ələm olmasının və bu gözəndirəq mağaraya sığınmasının əsl səbəbi uzun və iztirablı günlərinin, gecələrinin bəhrəsi olan bu qorxulu yazı idi. Onu yazmağa başlayandan az sonra şöhrət öhlinin təhdid və hədəflərindən, tonə və təqiblərdən, evinin yandırılmasından, küçədə gedərkən arxasınca tonənofes gənlər tərəfindən az qala daşqalaq edilmişdən sonra, nəhayət, bir zülmət gecə yarıyanmış evinə yarıqçı töylənin bir küncünə qışıldığı vaxt gizlicə gəlib onun həyatına girənlerin açıq-aşkar belə bir səhəbtini eşitdi. Və o səhəbtədən sonra Səyyah, nəhayət ki, qoti qorara göldü.

O ulduzuz zülmət gecə həyətə üç kişi girmişdi. Əvvəl-əvvəl öz aralarından yavaşdan danışdılar. Səyyah təkə qulağı ilə deyil, bütün vücudu ilə bayırdan gələn və ürəyinin dəyişməsinə qarşı bu sözləri tutmağa, eşitməyə çalışdı. Bu elə də çətin olmadı. Çünki mövzu bəlli, bu adamların nə dedikləri yaxşı məlum idi. Tozə bir şey demirdilər, bütün şöhrət öhlinin yek fikrini dillə qatırırdılar. Şöhrətdə hər kəs müqəddir bir nürə və alim kimi tanınan, dünyanın hər bir yerində olub və bir yerlərdən hikmətlər öyrənib özü ilə götürən Hacı Mir Həsən ağanın yenincə yazmağa girişdiyi "Sirlərin sərəgüzoştü" rəsəfəsini bilxəssə özüə qarşı bir qəsd hə-

şab edirdi. Hər kəsin ki, siri var idi, o siri bu şəxs ordan-buradan, bəzən yaxından, bəzən də gəldiyi uzaq ölkələrdən hansısa üsul ilə öyrənib ələməyə başlayacaqdı. Siri-əzmlərin aşkar olacağı gecəni Səyyah bir dəfə şöhrət öhlinin seçmə adamlarına vəd etmişdi. Bunu onun öz dilindən eşidənlər olmuşdu və xəbər ildırım sürətində dörd bir tərəfə yayılmışdı. İndi anlayırdı ki, səhvin böyüyünü elə bu zaman edib. Tələş və tüğyan edənlərin sayı bir deyildi, yüz deyildi. Buna dözmək olardı, olmazdı.

...İloyto girenlərdən biri onun öz qonşusu, can dostu Həsənəli idi. Həsənəli birdən-birə yanında durub pıçılı ilə danışanların sözlünü kəsdirdi, onlardan fərqli bir halda səsinə başına atdı və xeyli ucaqdan səslənib belə dedi:

- Sabah son vədədi. Biləsiniz, camaatın səbir kasası daha daşdı. Onu kəsib dağda-dorədə qoşlara, heyvanlara yem edəcəyik.

- Yavaş ol... - Yanındakı kim idisə Həsənəlinin bərkədən danışmağınə mane olmaq istədi. Bu adamı Səyyah səsinə tanımadı.

-Bəli, doğru buyurursan. Səbir kasası daşdı. Sabah, hökmon sabah bu iş olsun, nəhayət ki, bu adamın təhdidlərinə son qoyulsun... - Bunu deyərək toqkərən pıçılıya keçməni iş Səyyah tanıdı. Şöhrət həkimxanasının roisi yanında gəcə baxıcısı idi.

- Sən təhdid nəyə deyirsən? De ki, böhtanları... - Yəno Səyyahın tanımadığı adamı tanısağı gəldi. Qonşusu Həsənəlinin gur sözi bu

qəlb dostu bu adamların yanında belə bağırmağıyla bu xəbəri möhz ona eşitdirirdi, şübhəsiz, bu belə idi. Mağarada həvəsi olanda və keçmişdə baş verənləri aç bir yuxu kimi beynində götür-qoy etmə istəyi yarananda Səyyahın dodaqlarının ucuna xoff bir təbəssüm qonurdu. Amma bəlkə də belə deyildi, bəlkə də Həsənəlinin ona nifrəti o dorədə idi ki, bu tonəmənd kişi hissələrinə, hətta səsinə artıq qısa bilmirdi. Bəlkə də Həsənəli özünün o ağır siriəni heç cür unuda bilməmişdi?! Unuduğunu dəfələrlə and içib onu əmin-aman etsə də, unuda bilməmişdi. Dəfələrlə and içməyin özü elə bu siriəni unudulmadığına açıq-aşkar işarət deyilməydi?! Həsənəlinin siri bəndən ibarət idi ki, Həsənəli öz doğmaca anasının qatilinə çevrilmişdi. Doğrudur, bunun öz səbəbi var idi, amma səbəb siriəni özündən də müdhiş və qorxulu idi. Bu işi tutandan sonra Həsənəli adını dəyişməyi təğyir-libas oldu, bir müddət hər yerdən ilim-ilim idi. Atasının bir dostu ki, padşahın vəzirini idi, onun sayəsində yavaş-yavaş üzə çıxdı. Sonra onun qonşusu, daha sonra dost oldu. Az olardı ki, axşam yeməklərini bir-biri bəhmə, ya bunun evində, ya da onun evində yeməsinlər. Həsənəli uzun və uzaqdan qurdulan uluşan qış gecələrindən biri öz siriəni ona - Səyyaha açdı, bu qətlin səbəbini ancaq Səyyah bildi və Həsənəli əsl adını təkə ona dedi, ona etibar eddi. İndi siriəni faş olmasının qorxusu deyilməydi Həsənəlini belə qeyzələndirirdi?! Amma səsinə başına nahaqdan atma-

Unuduğunu dəfələrlə and içib onu əmin-aman etsə də, unuda bilməmişdi. Dəfələrlə and içməyin özü elə bu siriəni unudulmadığına açıq-aşkar işarət deyilməydi?! Həsənəlinin siri bəndən ibarət idi ki, Həsənəli öz doğmaca anasının qatilinə çevrilmişdi.

yerdə danışanın sözlünü yəno də səbirsiz kəsərək gecənin qaranlığında parıldadı:

- Bax, sübh təzəndə bu iş bitməlidir və bitəcəkdir. Ağalar, siz də gəlorəsiniz, bütün şöhrət kimi bura axışacaq. Sübh təzəndə bu eşitdiniz?

- Eşitdik, eşitdik. Bağıрма. Yatana da oyardarsan...

İndiyonə qədər Səyyah anlanır ki, bu sözləri Həsənəli kimə ünvanlayıb deyirdi, ona, yoxsa yanındakılara. Ona gərməni ki, Həsənəli belə bərkədən qışırırdı, o, eşitsin?! Bəlkə də belə idi. Deməli, bu iş səhəb təzəndə baş verərdi. Ona ölümlə itvassımı, demək ki, artıq çıxarılar və bir, küçədə-bacada ona hücum edib söyüş yağdırırların, daş atırların kərtəbi işinə bənzəməyəcəkdi. Ölbəttə ki, qonşusu Həsənəli, gənclik illərinin can və

zaman üroyi dözmədi, qayıdıb başını tinin ucundan çıxardı və Həsənəlinin pəncərəsinə tərəf bir də baxdı. Bu dəfə pəncərənin ucuna şam qoyulmuşdu və onun zoif işığı gəldirdi.

Elo haman gecənin qaranlığında birbaşa bura, Hüngür mağarasına gəlib yetirdi. Eşşəyin yükünü boşaldandan sonra onu toqkər aparıb aşağı kəndlərdən birində bir diroyə bağladı. Həyvanın izinə düşüb onu mağarada tapa bilmədi. Sonra, artıq işiqləşənə yaxın Səyyah mağaraya qayıtdı, evdəndə imkan edib gətirdiklərini yavaş-yavaş mağaranın sol küncündə yerbəyər etməyə başladı. Bu zaman Səyyahın gözələrdən axan yaş ağarmış saçaqlarından süzlüb yəno təkəldürdü.

O zamandan Səyyah Hüngür mağarasına sığındı. Görünür, dünyalar gəzib mərifət və əqləq, fəzilət və iman sahibli olmuş və şəxsən əlinə belə yazılmışmış: sən öz həyatını mənalı bilyidin, amma mənasız, mənasız bilyidin, amma mənalı bir əməlin yolunda puç edəcəksən. İlləro qazandığın hərmətini və izzətini gəlib beyninə girmiş və səni gəclər yamağa qoymayan, üroyində həvə edən boş bir əməlin uğrunda bada verəcəksən. Sirləri açmaq, sonra da çözmək, səbəb və nəticələri bir-birinin yanında düzmək istəyəcəksən. Düşmənlərini səvindirəcəksən, dostlarını port edəcəksən. Və ömrünü burada, heç kimin görüb tapa bilməyəcəyi, Allahın da unuduğu bir mağarada sən verəcəksən. Uşaqlıqda elə hey eşidərdi, deyirdilər, bu mağarada qorxulu bir ruh gizlənib. Müdhiş bir tilsimi var buranın. Buna görə ətraf kəndlərin adamları belə bu yerdən kənar dolanmağa çalışırdılar, onu yan keçirdilər. Bura gələn eğır çoxdan itib yox olmuşdu. Mağara zaman-zaman tamam qorib bir yero dönmüşdü. Bir də onu deyirdilər ki, mağaranın divarlarında qorxulu yazılar yazılıb. Amma Səyyah bu yazıları nə qədər axtardı, görə bilmədi. Bəlkə qaranlıq idi, ondən, amma bəlkə də gözəli artıq yaxşı səcmirdi, ondən. Təkə onu seçə bildi ki, mağaranın divarlarında ayrı-ayrı yerlərdə çiyəy oxşar ləkələr var. Bu ləkələr çox hüündürdü idi, bəzi yerlərdə silinib pozulmuş kimiydilər və Səyyah onları əhəmiyyətsiz saydığından daha bu ləkələr barədə düşünmədi, Səyyah onları unudu.

Zaman beləcə keçib getməyə başladı. Aylar, illər - sürütlə, günlər, saatlar - zülüm-ülə, yavaş-yavaş. Onu dala olmaqdan xilas edən bir şey var idi, o da yazdığı və bu zaman özü üçün uydurduğu, əslində, onun yox, buraları yaxın Görüməkə topə deyilən yerin altındakı Şehbazlar dərəsinin sakinalarının özləri üçün uydurduqları, nə zamansa onu da buna inandırduqları təkənnəlik deyilən-vaxt. O, artıq bu vaxtı içinə girməyi bacarırdı. Əvvəl-əvvəl çətin olurdu, çünki nəfəsini lazım olan qədər içinə yığıb saxlaya bilmirdi. Yavaş-yavaş, inadla məşqlər etdi, dorədəki şehbazların tolimini xatırladı və istədiyinə nail oldu. İndi artıq təkənnəlik vaxtının içinə girib yazdığı mətin özü qış kimi uçub onu arxasınca çəkib apardı. Özü ilə gətirdiyi vərəqlər, saatbasat, gimbəğün quraltı, onun binay-əzoldən bərbad, ayrı-ayrı xətti ilə dolurdu. Mağara gəniz idi deyən, dərüb içində gəzişə bilər, bu zaman dünyanın

gəzib gördüyü ayrı-ayrı şöhr və məmləkətlərini bir daha gözləri önünə gətirir, vaxtın qədim bir düyününə qalmış uzaq ölkələrin rayihəsini, elə bil, burnunda, dilində hiss edirdi. Amma yaxınlarda baş verənlər yadından çıxmağa başlamışdı. Niyə bura qaçıb gəldiyini də artıq güclə ya xatırlayır, ya xatırlamırdı. Bir şeyi isə dəqiq bilirdi. Mağara onun xilas yeridir və buranı tərk etmək olmaz. Qulaq verərdi, mağaradan kənardakı səsləri bir-birindən ayırırdı. Əsasən, yaxınlıqdan qurd-quş səsi gəlirdi, uzaqlarda at kişnər, bəzən qoyun-quzu mələşərdi. Bu səslərə uyğun olaraq günün vaxtını və yaxınlıqda kimsənin olub-olmamasını ayırd edib ayağını mağaradan kənara qoyar, bir, ya iki saat təmiz havanı ciyərlərinə çəkərdi. Beləcə, zaman keçdi, o, mağaraya alışdı, mağara ona. Özü-özünü azuqə axtarmağa və tapmağa öyrətdi.

Bir dəfə isə, bura gəldiyinin birinci ayının sonunda, qərribə bir iş oldu. Bütün diqqətini kağıza, qələmə verib təkçənəlik vaxtının içinə girməyə çalışdığı bir məqam idi. Birdən mağaranın ağzından ona xeyli tanıq və doğma olan eşşək səsi gəldi. Əvvəlcə Səyyahın canını qorxu aldı. Amma səsdən sonra ətrafa ölü bir sükut çökdü və bu sükutun içində o öz sevimli heyvanının səsinə bir daha eşitdi. O bu səsə inanıb bayıra çıxdı. Mağaranın ağzında durub boynunu əymiş heyvanın belinə böyük bir azuqə tayı yüklənmişdi. Səyyah vəfali heyvanı titrək, kövrək səsilə əzizləyə-əzizləyə azuqəni yerə boşaltdı. Heyvanın boynunu bərk-bərk qucaqladı, qulağına bu sözləri pıçıldadı: "Ətrafda olan hər şey ölümün min bir təzahürüdü. Sadəcə üzünə niqab tutubdu və bizdən guya ki, gizlənbirdi. Qətiyyətlə belə deyildir. Sağa baxıram, sola baxıram, darıxıram". Sonra bir xeyli bu vəfali heyvanın tükünü tumarladı, içini dərindən çəkib yüngülcə, sıgallaymış kimi, əlini yanbızına vurdu. Heyvan itaətlə başını aşağı salıb gəldiyi cığırla dönüb geri getdi və aşağıda gözdən itdi. Sonralar, ayda bir, ya iki dəfə o heyvan gəlib mağaranın ağzında durar, fıxırtısından Səyyah bilirdi ki, azuqə payını yenə kimdisə aşağıdan göndərmiş. Dodağı qaçardı.

Mağaranın girəcəyi yetərinə buranı xüsusi tanımayanların gözündən gizlənməmişdi. Səyyahın bu gizli mağaraya sığınması, burada yarıac, yarıtox olsa da, amma sakit və mütəvazi bir həyat sürməsi bir tərəfdən öz həyatını qoruması üçün idisə, o biri tərəfdən beynini və qəlbini deşib ona rahatlıq verməyən bu yazını yazıb sona çatdırmağın ehtiraslı həyəcanı ilə bağlı idi. Hamıya görk olsun deyər uzun, məşəqqətli bir yola çıxmışdı. "Siz hamınız padşahınıza layiqsiniz" - dediyi və padşahlıqna həqqən asi olan həmsəhərləri onun üçün ən təhlükəli adamlar idi və onların hamısı, əlbəttə ki, təkə həmsəhərlər deyil, bu məmləkətin hamısı əməlli-başlı onun qanına susamışdı. Adamlar amansız idilər, çünki Səyyahın ağıllı, məntiqli ittihamları onlar üçün ölümdən bətor idi. Padşahdan yox. Səyyah bu adamlardan qorxmuşdu və qaçıb canını onlardan qurtarmağa çalışmışdı. İndi

isə, nəhayət, qorxu və təlaş, amma daxilindəki yüksək özni və mətanət hesabına yazıb başa çatdırdığı bu mətn artıq, budu, doğulub. Bir qalaq və-rəq onun titrəyən dizlərinin üstündədir. Səyyah bu mətnin az qala ürək döyüntülərini eşidir, nəfəsini duyur. Əlyazmanı tamamlayıb öz yaralı ürəyindən tikən çıxardan Səyyah yalnız bir şeyi dumanlı və yorğun beynində fırladıb-fırladıb ona cavabı heç cürə tapamırdı: bütün bu ağrı-acıdan sonra o indi xoşbəxtmi idi, yoxsa bədbəxt?!

Əlyazma Səyyahın dizləri üstündə özünə sakit bir ana qucağı bulmuşdu və dərindən yuxuya getmişdi. Səyyah özü də heyrətli bir sükut içində idi. Əlyazmanın doğuluşundan sonra o, öz təkçənəlik vaxtının içindən çıxmağa hələ ki, tələsmirdi və qımıldanmadan yenidən doğulmuş bu əlyazmaya heyranlıqla tamaşa edirdi. Burada onun həyatı, xalqının, dövlətinin həyatı, tanıdığı, rastlaşdığı padşahların, ağaların, xanların həyatı, onların sevdikləri və nifrət etdikləri zövcələrin, sevgililərin, övladların və qardaşların həyatı, onun özünün ilk məhəbbətindən tutmuş, itirdiyi əzizlərinin həyatı, keçmiş dünyada, neçə-neçə ölkələrdə görüb tanıdıqlarının, uzaq Kəhrəbalar diyarındakı ustadlarının və şeyirdlərinin, sevib-sevildiklərinin həyatı, bəlkə dünyanın, bəlkə kainatın həyatı öz gizliyi ilə, öz sirləri, tilsimləri, möcüzələri ilə onun, ancaq onun qəlbindən, gözlərindən keçib, dilinə, ağzına, sonra da qələminin ucuna hərdən göz yaş, hərdən də qəhqəhlərlə axıb sözbəsöz, cümləbə-cümlə bu lənətə gəlmiş, amma yenə də sevimli vəərəqlərə bir dağ seli kimi tökülmüşdü. Səyyahın vücudu soyuqdan titrəyə-titrəyə qalmışdı, ancaq Səyyahın üşüməyi yox idi. Buna səbəb əlyazmanın tamamlanmasından dolayı vücuduna yayılan həzin və hıçqırıq dolu bir hərarət idi. O, donmuş əllərini hərdən əlyazmadan aralayaraq ağzından çıxan saxtali nəfəsinin buğu ilə isidir və qarşısında nə zamansa gur tonqal kimi çatılmış bu böyük kül yığnağına yorğun bir baxışla göz qoya-qoya, dodağının ucunda haman yolazmış təbəssüm beynindən bunu keçirir:

"Bura niyə belə qaranlıq zülmətə döndü?! Bu mağaranın ki, içi həmişə gur işığa qorq olardı?! Bu tıfil ki, yadıbdı, yuxudan axı aylar və bu qaranlıqdan qorxar..."

Səyyah əlyazmanın dərindən çəkirdi. O unudubdu ki, bu, bir uşaq deyil, bu, bir kağız topasıdır. Amma yox. Onun beynində yenə də iki şey bir-birinə qarışır. İndi də ona elə gəlir ki, qucağındakı kağız topası deyil, uşaqdır. Və Səyyah artıq sönmüş tonqala baxıb bu dəfə də belə düşünür:

"Görəsən bu lənətə gəlmiş, amma dünyanın ən gözəl yaradışı olan, içi ilan-qurbağa dolu yazını artıq közörən və sönməyə tələsən və elə indicə sönməyə hazır olan bu tonqalın içinə atsam, onu yenidən alışdırıb gur işığını bir daha görə bilim, yoxsa yox, görə bilmərəm?! Bu tıfil də gözlərini açandan sonra haman işığı görə bilsəydi, nə dərdim, qoxmazdı..."

Barmaqları isə ondan xəbərsiz dizlərinə qışılmaq əlyazmanın vəərəqlərini bir-bir sıgallayır, sıgallayır...